

СЕКЦІЯ 6

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

РЕІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЕТЕРАНІВ: ПРАВОВИЙ І ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

TEGRATION POTENTIAL OF VETERANS: LEGAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS

У роботі досліджується міжнародний досвід реінтеграції ветеранів у цивільне життя та аналізуються особливості впровадження таких програм в Україні. Порівнюються підходи до соціальної адаптації військовослужбовців у таких країнах, як Сполучені Штати, Ізраїль та Балканський регіон, з акцентом на фінансові, організаційні та інституційні аспекти. Наприклад, Ізраїль щорічно інвестує близько одного мільярда доларів у реабілітацію ветеранів, що охоплює медичні, психологічні та соціальні послуги, а також підтримку сімей. У країні функціонує безліч спеціалізованих центрів, які надають комплексну допомогу. Натомість в Україні таких центрів значно менше, більшість яких фінансується міжнародними донорами, що підкреслює обмеженість державних ресурсів.

У статті також розглядаються правові та психологічні аспекти реінтеграції ветеранів у цивільне життя. Підкреслюється, що цей процес є багатограним і охоплює відновлення соціальних ролей, психологічну підтримку, професійну адаптацію та правовий захист. Дослідження зосереджено на аналізі нормативно-правової бази державної підтримки ветеранів та оцінці наявних урядових та громадянських ініціатив. Зазначається, що успіх програм реінтеграції залежить від належного забезпечення ресурсами та скоординованих зусиль державних установ, організації громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Особлива увага приділяється ролі держави у формуванні нової політики щодо ветеранів, створенні центрів розвитку, наданні медичної та психологічної допомоги, житла та соціальної підтримки.

Автор наголошує на необхідності створення регіональних центрів психологічної підтримки, які б інтегрували медичні, соціальні та професійні послуги. Ключові принципи таких програм повинні включати доступність, добровільну участь, конфіденційність та підтримку сімей військовослужбовців. Інтеграція кар'єрного консультування, освіти та працевлаштування з психологічною допомогою сприятиме крапці соціальній адаптації, зменшенню ризику маргіналізації та покращенню загального благополуччя ветеранів.

Ключові слова: реінтеграція, ветерани, психологічна підтримка, професійна адаптація, правовий захист.

The paper examines international experience in reintegration of veterans into civilian life and analyzes the specifics of implementing such programs in Ukraine. It compares approaches to the social adaptation of military personnel in countries such as the United States, Israel, and the Balkan region, with a focus on financial, organizational, and institutional aspects. For instance, Israel annually invests approximately one billion dollars in veteran rehabilitation, covering medical, psychological, and social services, as well as family support. The country operates numerous specialized centers that provide comprehensive assistance. In contrast, Ukraine has significantly fewer such centers, most of which are funded by international donors, highlighting the limitations of state resources.

The article also examines the legal and psychological aspects of veteran reintegration into civilian life. It emphasizes that this process is multifaceted, encompassing the restoration of social roles, psychological support, professional adaptation, and legal protection. The research focuses on analyzing the regulatory framework of state support for veterans and evaluating existing governmental and civil initiatives. It is noted that the success of reintegration programs depends on adequate resource provision and coordinated efforts among state institutions, civil society organizations, and international partners. Special attention is given to the role of the state in shaping new veteran policies, establishing development centers, providing medical and psychological assistance, housing, and social support. The author highlights the need to create regional psychological support centers that integrate medical, social, and professional services. Key principles of such programs should include accessibility, voluntary participation, confidentiality, and support for military families. The integration of career counseling, education, and employment with psychological assistance will contribute to better social adaptation, reduce the risk of marginalization, and improve the overall well-being of veterans.

Key words: reintegration, veterans, psychological support, professional adaptation, legal protection.

УДК 316.614+349.3(477)-057.36
DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.79.1.23>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Бондаренко Л.О.
к.психол.н., доцент,
доцент кафедри соціології та психології
Харківський національний університет
внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0001-7975-9797

Лило В.О.
здобувач вищої освіти
Харківський національний університет
внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0000-0411-3588

Постановка проблеми. Після початку повномасштабної війни Україна пережила переломний етап. Загальна мобілізація охопила не лише військовослужбовців, але й цивільних чоловіків і жінок, які стали на захист держави. Учасники бойо-

вих дій, незалежно від їхньої приналежності до військових структур, отримали унікальний, складний досвід, що суттєво вплинув на їхню особистість. Суспільне ставлення до ветеранів має безпосередній вплив на готовність молоді проходити вій-

ськову службу, що, своєю чергою, визначає рівень обороноздатності держави. В умовах постійного зростання кількості ветеранів в Україні, забезпечення їхніх прав і реалізація передбачених пільг набувають особливої значущості.

Повертаючись до мирного життя, ветерани стикаються з труднощами адаптації, як-от нерозуміння з боку родини, невизначеність власного психологічного стану, відчуття відчуження. Це ускладнює їхнє повернення до соціального середовища. Результати психологічних досліджень за участю військовослужбовців та волонтерів свідчать про низку механізмів психотравматизації, як-от посттравматичні розлади, зниження життєстійкості, емоційне вигорання. Водночас частина ветеранів демонструє особистісне зростання, психічне загартування та розвиток резильєнтності.

У цьому контексті процеси соціального захисту, реабілітації та соціально-психологічної підтримки ветеранів мають стати важливими векторами державної політики. Успішна реінтеграція ветеранів – це не лише питання гуманності, але й стратегічний чинник національної безпеки, що впливає на згуртованість суспільства, економічну стабільність та готовність громадян до захисту держави.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема реінтеграції та соціального захисту ветеранів бойових дій є актуальним викликом для будь-якої країни, що переживає наслідки війни. Наукова спільнота активно долучається до вивчення цієї проблематики, проводячи відповідні дослідження (J. Ahern, Ch. Elnitsky, M. Fisher, C. Blevins, С. Вакуленко Н. Дідик, О. Кокун, І. Пішко, В. Олійник, В. Сичова, Л. Шинкарьова, А. Шумейко та ін.).

Метою роботи є аналіз того, як сьогодні українське законодавство забезпечує соціальний захист та реінтеграцію ветеранів, зокрема у сфері їхнього фізичного та психічного здоров'я. Ми детально розглянемо, які права гарантує держава, які нормативно-правові акти регулюють цю сферу, як працюють програми реабілітації і що ще потрібно вдосконалити, щоб кожен ветеран мав реальну можливість повернутися до повноцінного, мирного життя. Право на спокій, відновлення та гідне життя після війни має бути не абстрактною обіцянкою, а реальною частиною державної політики.

Ефективна реалізація психологічної підтримки та соціальних гарантій для військовослужбовців має ґрунтуватися на основах прав і свобод, які закріплені на конституційному рівні. Конституцією України найвищою соціальною цінністю визнається людина, її життя і здоров'я, недоторканність і безпека (ст. 3). Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є її головним обов'язком.

До системи соціальних прав і свобод згідно Конституції України поряд з іншими соціальними правами, такими як право на працю (ст. 43), на житло (ст. 47), на достатній життєвий рівень (ст. 48),

на соціальний захист (ст. 46), відносять право охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49) [4, с. 87; 7].

Отже, держава виконує ключову функцію в забезпеченні стабільності та розвитку різних інституцій, регулювання суспільних процесів. Важливим завданням є також формування сприятливого середовища для розвитку соціальної інфраструктури, яка гарантує доступ ветеранів до необхідних послуг і можливостей для особистісного та професійного розвитку.

Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей» та законом «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» регулюються основні принципи державної політики соціального захисту військовослужбовців і їхніх сімей. Для поліпшення соціального становища військових і їхніх сімей потрібно вдосконалити законодавство, яке регулює соціальний захист, забезпечуючи повну реалізацію прав і гарантій для всіх військовослужбовців [2, с. 260–261]. Соціальний захист військовослужбовців та їхніх сімей – це не лише про матеріальну підтримку, але й про медичну та психологічну допомогу. Належна реалізація таких заходів сприяє збереженню здоров'я, працездатності та психологічної стійкості військових, що особливо актуально в умовах сучасних викликів.

Держава гарантує безоплатне надання психологічної допомоги особам, які безпосередньо брали участь у захисті Батьківщини, а також членам їхніх родин. Це передбачено ст. 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей». Однією з форм такої допомоги є психологічна реабілітація (психореабілітація).

Інформацію про програму психологічної реабілітації ветеранів, а також перелік установ, що надають відповідні послуги, можна знайти на офіційному сайті Міністерства у справах ветеранів України. Станом на квітень 2023 року в Реєстрі було зафіксовано 49 медичних закладів, розташованих у різних регіонах країни.

Надання психологічної допомоги ветеранам та їхнім сім'ям регламентується Постановою Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2022 року № 1338, яка набула чинності 1 січня 2023 року. Цей нормативно-правовий акт визначає порядок надання безоплатної психологічної допомоги особам, звільненим або таким, що звільняються з військової служби, ветеранам війни, особам з особливими заслугами перед державою, а також членам їхніх родин і родинам загиблих Захисників та Захисниць України. У п. 2 Постанови психореабілітація трактується як діяльність, спрямована на відновлення та підтримку функціонування особи в емоційній, фізичній, інтелектуальній, соціальній та духовній сферах із застосуванням методів психотерапії, психологічного консультування або надання першої психологічної допомоги.

У разі травм або психічних розладів, спричинених службовою діяльністю, військовослужбовці

мають право на лікування, реабілітацію та відновлення. Військові отримують допомогу в закладах охорони здоров'я, а також доступ до психологічної підтримки для подолання стресу або травматичних переживань, пов'язаних зі службою.

Незважаючи на наявність ефективних методів психосоціальної підтримки, багато військовослужбовців не звертаються по допомогу. Причиною цього часто є соціальна стигматизація психічних розладів – глибоко вкорінене уявлення про те, що звернення до психолога чи психотерапевта свідчить про «слабкість» або «нездатність впоратися самому». У військовому середовищі, де довгий час культивувалася ідея «стійкості» за будь-яку ціну, така стигма особливо поширена. Багато ветеранів бояться втратити повагу побратимів, зіштовхнутися з нерозумінням або осудом. Дехто побоюється, що психіатричний діагноз може зашкодити їхній подальшій кар'єрі чи позбавити певних прав. Також не всі мають доступ до кваліфікованої допомоги – особливо у віддалених регіонах або там, де психологічні послуги все ще є недоступними або недостатньо якісними. Ще одним бар'єром є внутрішній опір – переконання, що «мені нічого не допоможе», «краще мовчати» або «це пройде само собою». У поєднанні з хронічною недовірою до державних інституцій це лише ускладнює ситуацію. Подолання цих бар'єрів можливе лише через системну інформаційну роботу, розвиток культури турботи про ментальне здоров'я, приклади відкритості від лідерів думок, ветеранів, які пройшли шлях лікування, а також створення безпечного та недискримінаційного середовища для звернення по допомогу [3, с. 23–24].

У 2024 році одним з головних напрямів державної політики визначено удосконалення системи підтримки ветеранів. Зокрема, уряд розробляє законопроект про основні засади державної ветеранської політики, що має на меті підвищення ефективності соціального захисту та створення умов для повноцінного життя ветеранів у суспільстві. Основні напрями включають соціальну реабілітацію, працевлаштування осіб з інвалідністю, забезпечення доступу до освіти, культурних заходів і соціального забезпечення.

Міністерство у справах ветеранів та членів їхніх сімей отримало відповідальність за виконання низки завдань, серед яких запровадження інституту помічника ветерана, автоматизація процесів надання статусу членам сімей загиблих, розвиток центрів психологічної допомоги, зокрема в смт Бородянка. Крім того, важливими напрямками є забезпечення ветеранів житлом, надання безоплатної психологічної підтримки, організація програм рекреаційного відновлення та розвиток адаптивного спорту.

Окрему увагу держава приділяє створенню Центрів ветеранського розвитку, які функціонують у різних областях України на базі закладів вищої освіти. Їхня головна мета – допомога у професійній адаптації та підвищенні конкурентоспроможності

ветеранів на ринку праці, розвиток підприємницьких ініціатив, а також підготовка фахівців, які надають підтримку ветеранам та демобілізованим військовослужбовцям. Діяльність цих центрів реалізується у партнерстві з міжнародними організаціями.

Зокрема, завдяки співпраці Міністерства у справах ветеранів України, Програми розвитку ООН (UNDP), Європейського Союзу та уряду Королівства Нідерландів відбувається фінансова й організаційна підтримка проєктів. Це свідчить про стратегічну взаємодію держави з міжнародними партнерами задля ефективної реінтеграції ветеранів у цивільне життя [5, с. 95–97].

Важливим чинником успішної реалізації цих заходів є співпраця держави з міжнародними партнерами, що сприяє підвищенню якості програм та розширенню можливостей для ветеранів. Такий підхід не лише зміцнює національну систему соціального захисту, але й дає змогу враховувати світовий досвід у сфері психологічної підтримки, адаптуючи перевірені моделі та методики до національних реалій. Саме на основі таких міжнародних практик можна формувати ефективні програми, що враховують різноманітні потреби військовослужбовців та їхніх сімей.

У Сполучених Штатах Америки діє одна з найрозвиненіших систем психологічної підтримки військовослужбовців та правоохоронців, яка поєднує державні та приватні ініціативи і спрямована на полегшення переходу до цивільного життя та виходу на пенсію. Важливим елементом є програма Transition Assistance Program (TAP), що реалізується Міністерством оборони США. Вона є обов'язковою для всіх військових і починається за 12–24 місяці до звільнення, охоплюючи підготовку резюме, пошук роботи, фінансове планування та психологічну адаптацію [1, с. 36].

Також програма забезпечує доступ до консультацій з питань кар'єри та інформує про пільги і послуги для ветеранів. У країні налічується близько 18 мільйонів ветеранів, а бюджет на їхню підтримку у 2022 році перевищив 300 мільярдів доларів. Для порівняння, Україна виділяє на соціальний захист ветеранів близько 5 мільярдів гривень, що становить приблизно 130 мільйонів доларів. Ізраїль також має розгалужену систему фізичної та психологічної реабілітації, яка охоплює не лише медичні аспекти, але й соціальну адаптацію, зокрема програми підтримки родин ветеранів. Щороку держава інвестує близько 1 мільярда доларів у реабілітацію та підтримку ветеранів, включно з медичними послугами, програмами реінтеграції та професійної адаптації. В Ізраїлі функціонує понад 20 спеціалізованих реабілітаційних центрів, тоді як в Україні – лише декілька, більшість яких фінансується за рахунок міжнародних донорів.

На відміну від США та Ізраїлю, Україна не має достатніх фінансових ресурсів для повноцінного фінансування комплексних програм реінтеграції та пільг. Це створює додаткові труднощі для впро-

вадження програм реінтеграції, оскільки значна частина підтримки змушена спиратися на міжнародну допомогу, приватні ініціативи та діяльність волонтерських організацій. Україні необхідно сформувати власну модель, яка б поєднувала елементи зарубіжного досвіду з реальними фінансовими можливостями державного бюджету та ресурсами місцевих громад.

Балканські країни, зокрема Боснія і Герцеговина, вже проходили через масштабну реінтеграцію ветеранів після збройних конфліктів у 1990-х роках. Боснія і Герцеговина спрямовувала близько 10% свого ВВП на програми підтримки ветеранів, що дало змогу забезпечити базову соціальну адаптацію. Натомість Україна витрачає приблизно 2% ВВП на всі соціальні програми, включно з підтримкою ветеранів, що значно обмежує потенціал для створення комплексних реабілітаційних ініціатив [7].

Досвід балканських країн може стати корисним для України, адже вони також діяли в умовах обмежених фінансових ресурсів, нестабільної економіки та слабкої інституційної підтримки. Таким чином, очевидна різниця у фінансуванні та можливостях між Україною та державами з усталеним досвідом реінтеграції ветеранів підкреслює важливість пошуку альтернативних джерел фінансування, а також активного залучення громадянського суспільства та міжнародних партнерів до розроблення й реалізації ефективних програм реінтеграції [6, с. 3–4].

Держава відіграє провідну роль у соціальній реінтеграції ветеранів, забезпечуючи законодавчу, організаційну та фінансову підтримку їхнього повернення до цивільного життя. Через розроблення нової ветеранської політики, створення центрів розвитку, надання медичної та психологічної допомоги, житлового і соціального забезпечення формуються умови для повноцінної адаптації ветеранів у суспільстві. Україна може перейняти досвід інших країн у створенні регіональних центрів психологічної підтримки ветеранів, які б об'єднували медичні, психологічні та соціальні послуги. Важливо забезпечити доступність програм, конфіденційність і добровільність участі, а також підтримку сімей військових. Інтеграція кар'єрних консультацій, освіти та працевлаштування з психологічною допомогою сприятиме кращій соціальній адаптації, зменшенню ризику маргіналізації та підвищенню загального добробуту військовослужбовців і ветеранів.

Відзначимо, що не менш важливою є роль суспільства. Підтримка ветеранів і військових повинна стати спільною цінністю, де держава, громадські організації та громадяни об'єднують зусилля для створення умов, що забезпечують психологічне здоров'я, соціальну адаптацію та добробут військовослужбовців і їхніх родин. Суспільна солідарність, уважне ставлення до потреб ветеранів та активна участь у програмах допомоги сприятимуть зміцненню соціальної ста-

більності та формуванню відповідальної і здорової спільноти.

Висновки. Аналіз законодавства України щодо соціального і правового захисту військовослужбовців та їхніх сімей свідчить про те, що закон створює загальні рамки для гарантування прав, пільг і соціальної підтримки. Він передбачає механізми допомоги у разі втрати працездатності, безробіття чи інших складних життєвих обставин, а також забезпечує доступ до медичних і психологічних послуг. Водночас практика показує, що реальна реалізація цих гарантій часто ускладнена через брак фінансових ресурсів, недостатньо розвинену інфраструктуру підтримки та відсутність чітких механізмів контролю за виконанням законодавства. Необхідно розширити доступ до якісних медичних і психологічних послуг для військових і ветеранів, створити регіональні центри комплексної підтримки, які поєднують психологічну, соціальну та професійну допомогу; впровадити системи моніторингу виконання соціальних гарантій; забезпечити прозору і швидку процедуру розгляду скарг та звернень військовослужбовців і членів їхніх сімей; інтегрувати програми професійного навчання та працевлаштування з психологічною підтримкою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андросюк В., Галустян О. Міжнародний досвід психологічної підтримки поліцейських і військовослужбовців перед звільненням зі служби. *Юридична психологія*. 2024. Т. 2. № 35. С. 34–44. DOI: <https://doi.org/10.33270/03243502.34>.
2. Євтушенко А., Пальчук П. Соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. *Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень*: матеріали міжнарод. наук. конф. / за заг. ред. П. Горінова; Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 року). Київ: вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 260. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/lnshi78/0058055.pdf#page=260>.
3. Грубі Т., Мазурок І. Соціально-психологічні аспекти реабілітації військовослужбовців. *Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектору безпеки і оборони: виклики сьогодення*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 28 лютого 2025 року). Харків, 2025. С. 22–24. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/5020/1/%D0%93%D1%80%D1%83%D0%B1%D1%96_%D0%9C%D0%B0%D0%B7%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BA_28_%D0%BB%D1%8E%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%BE_2025_%D0%A5%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2.pdf.
4. Машіка П. Право військовослужбовців та ветеранів війни на охорону здоров'я та медичну допомогу в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Т. 2. № 77. С. 86–91. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.14>.
5. Власюк О., Мокій А., Науменко Н., Степанова А., Цимбалюк І., Павліха Н., Возняк Г., Молінський В.,

Швець В., Корнелюк О. Відновлення та реінтеграція: науковий погляд на стратегічні шляхи до сталого розвитку: монографія / заг. ред.: І. Цимбалюк, упоряд. Н. Павліха. Луцьк: Вежа-Друк, 2024. 227 с. URL: files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi81/0061161.pdf#page=97.

6. Ніжейко К., Ковалівська К. Реінтеграція ветеранів у цивільне життя: міжнародний досвід та особливості в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-161>.

7. Реінтеграція ветеранів (в тому числі з інвалідністю): повернення військових до повноцінного життя: метод. рек. / Л. Чепіга, А. Максименко, Є. Карпенко, С. Харченко та ін. Харків: ХНУВС, 2024. 199 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/36212aa6-b906-4bd4-b1fd-68d05748bea3>.

Стаття надійшла у редакцію: 23.10.2025

Стаття прийнята: 12.11.2025

Опубліковано: 22.12.2025